

Bartoňková, Dagmar

[Merkelbach, Reinhold. Die Quellen des griechischen Alexander-Romans. Zweite, neubearbeitete Auflage unter Mitwirkung von Jürgen Trumpf]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1980, vol. 29, iss. E25, pp. 319-320

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108899>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Překlad komedie *Querolus* do polštiny, tvořící druhou část publikace, Brožek doprovází poznámkovým aparátem a umožňuje tak i čtenáři bez klasického vzdělání, aby se mohl v textu dobře orientovat.

Brožkova publikace, stejně jako výše recenzovaná práce Korusova, je založena na hlubokém pramenném studiu i na dobré znalosti filosofie odborné literatury a je dalším svědectvím o tom, že se polská klasická filologie úspěšně snaží nezustávat pozadu za celosvětovým rozvojem klasických studií, jak už je to v Polsku dlouhou tradicí.

Dagmar Bartoňková

Reinhold Merkelbach, Die Quellen des griechischen Alexanderromans. Zweite, neubearbeitete Auflage unter Mitwirkung von Jürgen Trumpf. Zetemata, Monographien zur klassischen Altertumswissenschaft Heft 9, München 1977. Stran 285.

Merkelbachova publikace, jež byla poprvé vydána v roce 1954, se nyní dostává čtenáři v nové, poněkud změněné podobě. Základní členění knihy je toto: po stručné předmluvě, seznamu zkratk a úvodních poznámkách (str. 7–19) začíná vlastní práce, jež se skládá ze dvou oddílů. Odd. I (str. 20–92) je věnován otázkám obecnějšího charakteru, jako jsou historické prameny románu o Alexandrovi, úloha dopisů v komplexu zkoumaného románu, problematika týkající se Nektaneba jakožto Alexandrova otce či otázka autorství románu. Na str. 93–155 následuje odd. II, v němž se nejprve soustřeďuje pozornost na rukopisnou tradici románu a na jeho překlady do různých jazyků (93–108), a na str. 108–155 je pak román o Alexandrovi podroben zevrubné textové analýze. Následuje 8 zvláštních exkursů v tomto pořadí: I. Alexandrův rozhovor s gymnosophisty (156–161), II. Poznámky k meteskému alexandrovskému rukopisu a k Tulu Valeriovi (161–164), III. Spis Testamentum Alexandri (164–192), IV. Poznámky k listu Epistola Alexandri ad Aristotelem (193–198), V. Modlitba k Serapiovi z milánského papýru (198–201), VI. Mladší rukopisy řeckého románu o Alexandrovi (201–214), VII. Alexandrova návštěva v aithiopské jeskyni bohů (215–218), VIII. Livius IX 18 (Alexander a Římané 218–223). Jako zvláštní dodatek jsou připojeny edice dvou pramenů, opatřené textově kritickými poznámkami — Alexandri Epistolae (str. 230–252) a Testamentum Alexandri (253–283).

Srovnáváme-li obě vydání Merkelbachovy knihy, musíme konstatovat, že v oddílu I došlo spíše k řadě drobných změn, přičemž základní teze zůstaly nezměněny, podstatně odlišný je však oddíl II. Zásluhou J. Trumpha zde byly nově přepracovány jak část II 1 (rukopisná tradice), tak i část II 2 (textová analýza). Odlišný je rovněž exkurs VI (mladší rukopisy). Dva ze starších exkursů byly nahrazeny jinými (exkurs V a VII). Byly též vypuštěny četné poznámky v exkursu II a IV. K vypuštění určitých pasáží, příp. celých exkursů došlo hlavně z toho důvodu, že některé výsledky Merkelbachových úvah z 1. vydání knihy byly už mezitím zahrnuty do různých jiných publikací, takže je nebylo nutno zafazovat do 2. vydání.

Hlavní myšlenky, jež vyplývají z publikace *Die Quellen des griech. Alexanderromans* můžeme shrnout do následujících tezí: V románu se objevují dva základní zdroje pramenů, totiž jednak historické vyprávění o Alexandrovi (sahá až ke Kleitarchovi, má malou historickou hodnotu, obsahuje naopak četné románové prvky a svými základy náleží do helénistického období) a jednak směsice pseudohistorických listů s třemi hlavními složkami — 1. román v dopisech, vztahující se k Alexandrovi tažení (produkt rétorské školy z doby kolem roku 100 př. n. l.); 2. Alexandrovy listy Aristotelovi a Olympiadé o podivuhodných dobrodružstvích v Indii a na konci světa (jsou literárním odrazem starých pověstí o Alexandrovi a nejzajímavější částí celé skladby); 3. dvě menší dílka z doby kolem roku 100 př. n. l., doložené jednak na papýrech, jednak v literární tradici, totiž Alexandrův rozhovor s indickými gymnosophisty a Testamentum Alexandri. Prameny obouhého typu pospojoval někdy kolem roku 300 n. l. nepřilíš učený alexandrijský autor v jedno dílo, které sám ještě doplnil málo zdařilými přídavky. Navíc pak do něho vložil staroegyptské vyprávění o Nektanebovi — opět s nevelkým vkusem. Takto vzniklá kompilace, v níž byl historický obraz Alexandra Velikého zatlačen do pozadí a jeho osoba pozdvížena do výšin mytična, dosáhla v příštích desíti stoletích překvapivě obrovského úspěchu, román o Alexandrovi byl překládán do nej-různějších jazyků a těšil se zájmu mnoha generací pozdně starověkých a středověkých čtenářů.

Význam prvního vydání Merkelbachovy knihy byl prokázán nejen velkým zájmem o tuto publikaci, ale i faktem, jež jsme zde již naznačili, že totiž řada autorových postřehů a vývodů se odrazila v novějších studiích a edicích (srov. edice *Incerti auctoris epitoma rerum gestarum Alexandri magni cum libro de morte testamentoque Alexandri*, ed. P. H. Thomas, Leipzig 1960, 1966², nebo *Historia de preliis Alexandri Magni I—II*, ed. J. Bergmeister, Meisenheim 1975). Tento úspěch prvního vydání znásobuje existence rozšířeného vydání druhého, jež bude mít nepochybně své pevné místo v odborné literatuře vztahující se k široké problematice románu o Alexandrovi.

Dagmar Bartoňková

Ivan Hlaváček, Úvod do latinské kodikologie. Státní pedagogické nakladatelství Praha 1978, skriptum Univerzity Karlovy, fakulty filozofické. 142 stran.

Skriptum Ivana Hlaváčka přináší nejen posluchačům historie a archivního studia, ale i širšímu obecnému zájmu o literární památky evropského středověku poučení o poměrně nedávno vytvořené disciplíně pomocných věd historických, o níž jsme dodnes měli představy přinejmenším neucelené. Publikace je přínosem i pro jiné společenskovední obory, tedy také pro latinskou literární a filologickou medievistiku, která se neobejde bez pramenného rukopisného studia. Autor sám ostatně kodikologii definuje (str. 7) jako „disciplínu, stojící na pomezí historických a filologických věd, mající úkolem podávat všestranný rozbor literárních kodexů jako hmotných artefaktů“. Pod latinskou kodikologii pak zahrnuje (str. 9) „všechno, co spadá pod pojem písma latinského, bez ohledu na to, jakým jazykem příslušné literární texty jsou psány“ a časově ji vymezuje zásadně středověkem, i když je nutno brát v úvahu jisté přesahy na obě strany, zejména do novověku. Toto „Základní vymezení tematu a vztah k příbuzným disciplínám“ podává autor v 1. kapitole. Pro odborníky v antické literatuře a pro znalce středověku, zejména raného, jsou zajímavé kapitoly druhá — „Vývoj a současný stav kodikologie“ a čtvrtá — „Přehled dějin rukopisných knihoven od starověku do současnosti“: Hlaváček zde vykládá o konzervačních snahách pozdní antiky (Cassiodorus) a o prvních klášterních knihovnách a v obou kapitolách dovádí historii rukopisů a rukopisných knihoven až do současnosti, přičemž bere zřetel i na český vývoj; čtvrtá kapitola podává poučení i o pomůckách evidence rukopisných knihoven. Velmi cenné jsou zde výklady o současných kodikologických pracovištích (str. 17nn.), o různých druzích moderní evidenční práce (str. 40nn.) a o osudech bohemikálních rukopisů od vynálezu knihtisku až do dneška (str. 53nn).

Třetí kapitola Hlaváčkových skript je nazvána „Prameny a jejich klasifikace“: je v ní řeč o pramenech přímých a nepřímých a je zde podáno další vnitřní členění těchto dvou skupin. Při této příležitosti se dovidáme i o středověkých soupisech knih a knihoven (str. 25n).

Velmi zajímavý je i z hlediska našich představ o hmotné kultuře středověku výklad kapitoly páté — „Rukopis, jeho vznik, popis a uplatnění“. Dovidáme se v první řadě vedle časového a místního rozlišování kodexů o typologii knihy, o různých hlediscích, z nichž lze posuzovat funkci rukopisů, ve shodě se zaměřením kapitoly je pak nejdůležitější pozornost věnována otázkám, spjatým s vnější úpravou a vzhledem rukopisů: psacím látkám (i jejich výrobě, úpravě, výrobu), osobám a institucím, které se podílely na vzniku rukopisu. Jednotlivé úseky této kapitoly přinášejí přitom mnohem více, než kolik slibují: tak ve výkladu o písacích se použijeme např. i o cenách rukopisů, o datování, o subjektivních písacích přípiscích, o rozdílu mezi diktovaným a opisovaným textem, o složkách, a čteme zde i obsažnou pasáž o iluminovaných rukopisech (jen iluminacím je věnována str. 80—81, vnější úprava, jako vazba a jejím typům a výzdobě str. 82—83). V dalších odstavcích této materiálové velmi bohaté kapitoly autor podává všeobecný návod k popisu rukopisů; posléze mluví o typech rukopisů a jejich komentech.

Případně byly voleny obě přehly k učební pomůcce: snad všem zainteresovaným pracovníkům bude vydatnou pomůckou „Seznam rukopisných knihoven v českých zemích“ (= Přeloha I, str. 103nn.) a rovnou měrou pro historika i filologa — literárního vědce budou zajímavé „Ukázky středověkých textů, týkajících se rukopisů“ (= Přeloha II, str. 115—126), z nichž tři poslední se týkají historie českých rukopisů. Latinský filolog by zde rád četl a měl případně pro své studenty k dispozici také ukázkou